

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

کتاب کار فارسی (۱)

رشته‌های ریاضی و فیزیک - علوم تجربی - ادبیات و علوم انسانی - علوم و معارف اسلامی

پایه دهم

دوره دوم متوسطه

۱۳۹۶

کنکور ۹۹

شاهین
شاهین زاد

فهرست

- ۱۰ ستایش: به نام کردگار**
۱۱ فصل یکم: ادبیات تعلیمی
 ۱۲ درس یکم: چشمه
 ۱۴ کارگاه متن پژوهی
 ۱۶ گنج حکمت: خلاصه دانش‌ها
 ۱۷ درس دوم: از آموختن، ننگ مدار
 ۱۸ کارگاه متن پژوهی
 ۲۰ روان خوانی: خسرو
- ۲۸ فصل دوم: ادبیات سفر و زندگی**
 ۲۰ درس سوم: سفر به بصره
 ۳۳ کارگاه متن پژوهی
 ۳۵ گنج حکمت: شبی در کاروان
 ۳۶ درس چهارم: درس آزاد (ادبیات بومی ۱)
 ۳۸ کارگاه متن پژوهی
 ۳۹ درس پنجم: کلاس نقاشی
 ۴۱ کارگاه متن پژوهی
 ۴۳ روان خوانی: پیرمرد چشم ما بود
- ۴۸ فصل سوم: ادبیات غنایی**
 ۵۰ درس ششم: مهر و وفا
 ۵۱ کارگاه متن پژوهی
 ۵۳ گنج حکمت: حَقُّه راز
 ۵۴ درس هفتم: جمال و کمال
 ۵۶ کارگاه متن پژوهی
 ۵۸ شعر خوانی: بوی گل و ریحان‌ها
- ۶۰ فصل چهارم: ادبیات پایداری**
 ۶۲ درس هشتم: در سایه سار نخل ولایت
 ۶۶ کارگاه متن پژوهی
 ۶۸ گنج حکمت: دیوار عدل
 ۶۹ درس نهم: غرّش شیران
 ۷۰ کارگاه متن پژوهی
 ۷۲ شعر خوانی: باز این چه شورش است
- ۷۴ فصل پنجم: ادبیات انقلاب اسلامی**
 ۷۶ درس دهم: دریادلان صف شکن
 ۸۰ کارگاه متن پژوهی
 ۸۲ گنج حکمت: یک گام، فراتر
 ۸۴ درس یازدهم: خاک آزادگان
 ۸۴ کارگاه متن پژوهی
 ۸۶ روان خوانی: شیرزنان ایران
- ۹۴ فصل ششم: ادبیات حماسی**
 ۹۶ درس دوازدهم: رستم و اشکبوس
 ۱۰۰ کارگاه متن پژوهی
 ۱۰۲ گنج حکمت: جاه و چاه
 ۱۰۳ درس سیزدهم: گردآفرید
 ۱۰۴ کارگاه متن پژوهی
 ۱۰۹ شعر خوانی: دلیران و مردان ایران زمین
- ۱۱۲ فصل هفتم: ادبیات داستانی**
 ۱۱۴ درس چهاردهم: طوطی و بقال
 ۱۱۶ کارگاه متن پژوهی
 ۱۱۸ گنج حکمت: کوزه
 ۱۱۹ درس پانزدهم: درس آزاد (ادبیات بومی ۲)
 ۱۲۰ کارگاه متن پژوهی
 ۱۲۱ درس شانزدهم: خیر و شر
 ۱۲۲ کارگاه متن پژوهی
 ۱۲۹ روان خوانی: طرّاران
- ۱۳۲ فصل هشتم: ادبیات جهان**
 ۱۳۲ درس هفدهم: سپیده دم
 ۱۳۸ کارگاه متن پژوهی
 ۱۴۰ گنج حکمت: مزار شاعر
 ۱۴۱ درس هجدهم: عظمت نگاه
 ۱۴۳ کارگاه متن پژوهی
 ۱۴۵ روان خوانی: بینوایان
- ۱۵۲ نیاپیش: ای خدا**
۱۵۴ واژه‌نامه
۱۶۴ فهرست منابع

نشانه‌های کتاب کار

ک : کنایه از

قف : قلمرو فکری

↷ : اضافه تشبیهی

M.M : موقوف المعانی

☐ M : نکته املائی

A و B : قرابت معنایی دو قسمتی

≠ : متضاد

* : واژگان آخر کتاب

ستایش

بہ نام کردگار

۱۔ بہ نام کردگار (ہفت آفلک) ^{ک: آسمان} حذف بہ قرینہی ..... ^{مقداری اندک} کہ پیدا کرد آدم از کفی خاک، ^{خالق انسان از خاک} ز رحمت، یک نظر در کار ما کن
 تویی ^{آفرینندہ} خلاق ہر دانا و نادان
 تویی ہم آشکارا، ہم نہانم
 حقیقت، پرده بردار کے ز زخار ^{ک: نمایان می کنی}
 عجایب نقش ها سازی سوی خاک
 از آتش رنگ های بی شمار است،
 یقین دانم کہ بی شک، ^{ہستہ و اصلہ} جان جانی
 (تو دانی و تو دانی، آنچه خواہی) ^{اللہ علیم}

۵۔ چو در وقت بھار آبی پدیدار
 (فروغ رویت اندازی سوی خاک،
 گل از شوق تو خندان در بھار است ^{تشخیص}
 (ہر آن وصفی کہ گویم، بیش از آنی)
 ۹۔ نمی دانم، نمی دانم، ^{چہل انسان} الھی

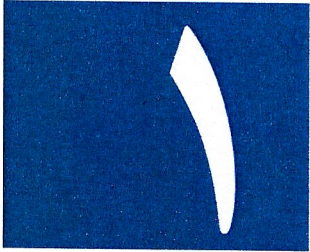
طلب لطف و عنایت الھی (الھی، فضل خود را یار ما کن
 تویی ^{مجاز از وجودہم} رزاق ہر پیدا و پنھان
 زھی گویا ز تو، ^{مجاز از وجودہم} گام و زبانم
 جلوه ی خداوند در طبیعت
 عشق الھی بہ طبیعت
 زیبایی بخشیدہ است
 ناتوانی از توصیف خداوند

الھی نامہ، عطار نیشابوری

۱- مفهوم کدام بیت با سایر ابیات تفاوت دارد؟

بی دل از بی نشان چه گوید باز
 عاجز بماند در تو زبان فصاحتش
 یقین دارم کہ بی شک جان جانی
 بلبل بہ غزل خوانی و قمری بہ ترانہ

(۱) گر کسی وصف او ز من پرسد
 (۲) سعدی کہ داد وصف ہمہ نیکوان بداد
 (۳) ہر آن وصفی کہ گویم بیش از آنی
 (۴) ہر کس بہ زبانی صفت حمد تو گوید

تعلیمی ادبیات

درس یکم: چشمه
کارگاه متن پژوهی
گنج حکمت: خلاصه دانش‌ها
درس دوم: از آموختن ننگ مدار
کارگاه متن پژوهی
روان خوانی: خسرو

پ... دریا } M
پ... برای (در زبان قدیم)

چشمه

ابیات ۳ تا ۱۰ ← خودپرستی

۱ گشت یکی چشمه ز سنگی جدا
 که در دهان، بر زده کف، چون صدف ← سریع
 غلغله زن، چهره نما، (تیزپا)
 گاه چو تیسری که رود بر حدف
 تاج سر گلبن* و صحرا، منم
 بوسه زنده بر سر و بردوش من

۵ چون بگشایم ز سر مو، گلبن
 قطره باران که در افتد به خاک
 در بر من، ره چو به پایان برد
 ابر ز من، حال سرمایه شد ← استعاره از باران
 ماه بیند رخ خود را به من ← زیبایی
 زو بدید بس گهر تابناک ← استعاره از ..... و .....

از نجلی سر به گریبان برد که شرمندگی و رخ پوشیدن

باغ ز من صاحب پیرایه شد ← در لغت: زیور و زینت
 در اینجا: استعاره از گل و سبزی
 می کند از پرتو من زندگی

کیست کند با چو منی همسری؟ [ادعای بی رقیبی
 برابری (رقابت)
 استغهام انکاری (البته که کسی نیست)
 رفت و ز مبدأ چو کمی گشت دور

گنگنی، نادره* جوشنده ای ← صولت و ایقت

۱۰ [در بن این پرده نیلوفرے
 در اینجا: دل و درون آسمان
 زین نمط آن مست شده از غرور
 از خود پی خود (....)
 دید یکی بجز (م) خروشنده ای } M.M

داده تنش بر تن ساحل، یله*
 ← نم داده است

اغراق (نعره بر آورده، فلک کرده کر) ①
 راست به مانند یکی زلزله
 نقش دستوری: قید
 درست و دقیق

۱۵ M.M

پشمه کوچک چو به آنجا رسید
 که عقب نشینی کند
 خواست کزان ورطه، قدم درکش

وان همه همگامه* دریا بید
 اخویشن از حادثه برتر کشد
 که خود را نجات دهد

لیک چنان خیره و خاموش ماند
 در اینجا: حیران و درمانده

کز همه شیرین سخنی، گوشش ماند
 که سکوت کرد (که شنونده باشد)
 که حس آمیزی

نیما یوشیج (علی اسفندیاری)

- ۲- هم معنی واژه «راست» با توجه به مصراع «راست به مانند یکی زلزله» در کدام بیت آمده است؟
- ۱) چو در ره می‌روی منگر چپ و راست
  - ۲) که و مه راست باشد نزد نادان
  - ۳) سرو آزاد به بالای تو می‌ماند راست
  - ۴) گل بخندید که از راست ترنجیم ولی
- نظر بر خویش کن کاین سخت زیباست
 چو روز و شب به چشم کسور یکسان
 لیکنش با تو میسر نشود رفتاری
 هیچ عاشق سخن سخت به معشوق نگفت

- ۳- اگر بخواهیم ابیات زیر را به ترتیب براساس آرایه‌های «تناقض، ایهام، تشبیه، استعاره» مرتب کنیم، کدام گزینه درست است؟
- الف) نرگس مست نوازشگر مردم‌دارش / خون عاشق به قدح گر بخورد نوشش باد
 ب) زان سوی بحر آتش گر خوانی‌ام به لطف / رفتن به روی آتشم از آب خوش‌تر است
 ج) در آفاق گشاده است ولیکن بسته است / از سر زلف تو در پای دل ما زنجیر
 ه) گذشت روزگاران بین که دوران شباب ما / در این سیلاب غم دسته‌گلی شاداب را ماند
- ۱) ب، ه، الف، ج
  - ۲) ج، الف، ه، ب
  - ۳) ج، ه، الف، ب
  - ۴) ب، الف، ه، ج

- ۴- در کدام گزینه هم‌معنی واژگان صحیح آمده است؟
- ۱) (طرب: شادی)، (ضمایم: موضوعات)
  - ۲) (اهلیت: شایستگی)، (پلاس: نوعی گلیم)
  - ۳) (زهی: آفرین)، (مکاری: کرایه کردن)
  - ۴) (یله: آزاد)، (مألوف: نوشته شده)

کارگاه متن پژوهی

قلمرو زبانی

۱. معنای واژه‌های مشخص شده را با معادل امروزی آنها مقایسه کنید.
در بن این پرده نیلوفری کیست کند با چو منی همسری؟
راست به مانند یکی زلزله داده تنش بر تن ساحل یله
۲. بیت زیر را بر اساس ترتیب اجزای جمله در زبان فارسی، مرتب کنید و نام اجزای آن را مشخص نمایید.
«گشت یکی چشمه ز سنگی جدا غلغله زن، چهره نما، تیـز پا»
۳. در بیت پانزدهم، کدام گروه اسمی، در جایگاه مفعول قرار دارد؟

قلمرو ادبی

۱. هر یک از بیت‌های زیر را از نظر آرایه‌های ادبی بررسی کنید.
■ چون بگشایم ز سرمو، شکن ماه ببیند رخ خود را به من
■ گه به دهان، بر زده کف، چون صدف گاه چو تیری که رود بر هدف
۲. با توجه به شعر نیما، «چشمه» نماد چه کسانی است؟
۳. آمیختن دو یا چند حس، در کلام را «حس آمیزی» می‌گویند؛ مانند: «از صدای سخن عشق ندیدم خوشتر»؛ به جای «شنیدن سخن»، «دیدن سخن» آمده است.
■ نمونه‌ای از کاربرد این آرایه ادبی را در سروده نیما بیابید.
۴. هر واژه، یک معنای اصلی و یک یا چند معنای غیر اصلی دارد؛ به معنای اصلی واژه، معنای حقیقی و به معنای غیر اصلی آن، معنای مجازی می‌گویند. کلمه‌ای که در معنای غیر حقیقی به کار رفته باشد، «مجاز» نامیده می‌شود. مثال:
■ پشت دیوار آنچه گویی، هوش دار تا نباشد در پس دیوار، گوش

سعدی

۵- آرایه‌های (اغراق - حس آمیزی - تضاد - مجاز) به ترتیب در کدام ابیات یافت می‌شود؟

الف) اندر این فصل گل افشان جا به طرف جوی، جوی	بر کش آواز و ببر از بلبل خوش گوی، گوی
ب) بعد از هزار سال به بام زحل رسد	گر پاسبان قصر تو سنگی کند رها
ج) محروم اگر شدم ز سر کوی او چه شد	از گلشن زمانه که بوی وفا شنید؟
د) دامن دوست به دست آر و ز دشمن بگسل	مرد یزدان شو و فارغ گذر از اهرمنان
- (۱) ب - الف - ج - د
(۲) الف - د - ب - ج
(۳) ب - ج - د - الف
(۴) الف - ب - ج - د

■ تا تو را جای شد ای سرو روان در دل من، هیچ کس می نپسندم که به جای تو بود (خلاص)

سعدی

همان طور که می‌دانید، «گوش» اندام شنوایی است و در این معنا، «حقیقت» است و نمی‌تواند در پس دیوار بیاید؛ شاعر در بیت اول، به مفهوم مجازی «گوش»، یعنی؛ «انسان سخن‌چین» تأکید دارد.

اکنون به بیت دوم توجه نمایید.

«سرو»، در لغت، نام گونه‌ای درخت است، ولی شاعر، آن را در معنای دیگری به کار برده است، یعنی؛ «سرو» در اینجا، «مجاز» است.

■ در شعر این درس دو نمونه مجاز بیابید و مفهوم هر یک را بنویسید.

قلمرو فکری

۱ پس از رسیدن به دریا، چه تغییری در نگرش و نحوه تفکر «چشمه» ایجاد شد؟

۲ معنای بیت زیر را به نثر روان بنویسید.

«نعره برآورده، فلک کرده کر دیده سیه کرده، شده زهره در»

۳ سروده زیر از سعدی است، محتوای آن را با شعر نیما مقایسه کنید. محتوایی در ..... با شعر چشمه‌ی نیما

یکی قطره باران ز ابری چکید } فروتنی

که جایی که دریاست من کیستم؟

خجل شد چو پهنای دریا بدید

گر او هست حقا که من نیستم } استادی

چشم ضمیر } غیر استادی

(صدف در کنارش به جان پرورید) تبدیل به مروارید شد

چو خود را به چشم حقارت بدید

در نیستی کوفت تا هست شد [فروتنی] = بلندمرتبی

تناقض [بلندی از آن یافت کاو پست شد

۴ دوست دارید جای کدام یک از شخصیت‌های شعر نیما (چشمه، دریا) باشید؟

برای انتخاب خود دلیل بیاورید.

۵

۶- در بیت زیر، کدام گروه‌های اسمی، در جایگاه «مسند» قرار دارد؟

«سالکان را صحبت تن پروران سنگ ره است سیل را این خاک‌های مرده کاهل می‌کند»

(۱) سنگ ره - کاهل

(۲) صحبت تن پروران - کاهل

(۳) سنگ‌ره - سیل

(۴) سالکان - سیل

۷- مفهوم کدام گزینه با سایر گزینه‌ها متفاوت است؟

- ۱) باد بیرون کن ز سر تا جمع گردی بهر آنک
- ۲) عاقل از سر بنهد این هستی و باد
- ۳) ز مغروری کلاه از سر شود دور
- ۴) هان مشو مغرور ز آن گفت نکو

خاک را جز باد نتواند پریشان داشتن
چون شنید انجام فرعونان و عاد
مبادا کس به زور خویش مغرور
زان که دارد صد بدی در زیر او

گنج حکمت خلاصه دانش‌ها

دانشمندی در بیابان به چوپانی رسید و به او گفت: چرا به جای تحصیل علم، چوپانی می‌کنی؟

چوپان در جواب گفت: آنچه خلاصه دانش‌هاست، یاد گرفته‌ام.

دانشمند گفت: خلاصه دانش‌ها چیست؟

چوپان گفت: پنج چیز است:

- تا راست، تمام نشده، دروغ نگویم.

- تا مال حلال تمام نشده، حرام نخورم.

- تا از عیب و گناه خود، پاک نگردم، عیب

نروم نگویم.

- تا روزی خدا تمام نشده، به در خانه

دیگری نروم.

- تا قدم به بهشت نگذاشته‌ام، از هوای نفس و شیطان غافل نباشم.

دانشمند گفت: حقا که تمام علم را دریافته‌ای. هر کس این پنج خصلت را

داشته باشد، از آب حقیقت علم و حکمت، سیراب شده است.

داستان‌های صاحب‌دلان، به کوشش محمدی اشتهاردی

۸- از مفهوم عبارت «تا روزی خدا تمام نشده، به در خانه دیگری نروم.» همه موارد دریافت می‌شود؛ بجز.....

- ۱) حق طلبی   ۲) مناعت طبع   ۳) خویشتن‌داری   ۴) عزت نفس